

Maid Adi Halémén way Tatagu

Experiences which People Meet

by

Gloria Baguingan
Peter Benmaho
Rosalia Benmaho
Tomas Charchar
Patricia Gamonnac

Illustrated by

Arcadio Manfalang and authors

Pilipino by

Helen Madrid

Summer Institute of Linguistics--Philippines, Inc.

Translators

1973

Publishers

Published

in cooperation with
Bureau of Public Schools
and
Institute of National Language
of the
Department of Education and Culture
Manila, Philippines

1173 - 530
Printed in the Philippines
By the F.E.B.C. Printing Division

FOREWORD

Some of the glory of the Philippines lies in the beautiful variety of people and languages within its coasts. It is to the great credit of the national leadership over the years that no attempt has been made to destroy this national heritage. The goal has been instead to preserve its integrity and dignity while building on this strong foundation a lasting superstructure of national language and culture.

The present book is one of many designed for this purpose. It recognizes the pedagogical importance of dividing literacy and second-language learning into two steps--literacy being the first. When a student has learned to read the language he understands best, the resulting satisfaction in his accomplishment gives the drive and confidence he needs to learn the national language. His ability to read, furthermore, is the indispensable tool for the study this program will require.

The Department of Education of the Philippines is proud to present this latest volume in a nationwide series designed to teach the national language through literacy in the vernaculars. It will strengthen both the parts of the nation and the whole.

JUAN L. MANUEL
Secretary

FORWARD

One of the noble aims of Education is to equip every citizen to participate meaningfully in his society and to share in shaping the destiny of his country. Providing literacy instruction in each man's vernacular is a basic step in realizing this goal. To promote this purpose the Summer Institute of Linguistics works in agreement with and under the auspices of the Department of Education in the preparation of instructional and supplementary reading materials for the various Cultural Minorities of our country.

The Bureau of Public Schools takes pleasure, therefore, in presenting this volume of literacy material which is part of its list of approved supplementary reading materials prepared for use by the Public School in the areas using the vernacular of these materials.

LICERIA BRILLANTES SORIANO
Director of Public Schools

PREFACE

Maid Adi Halémén hen Tatagu has been written to provide supplementary reading materials for the people of Natunin Municipality taht they might gain proficiency in reading their own language as a step toward proficiency in the national language.

Teachers from Natunin participated in a Writers' Workshop conducted by the Summer Institute of Linguistics, held in Bagabag, Nueva Vizcaya in September and October, 1973, at which they related these experiences.

Hen Wada hen antoy Libnu

Nàdagan hen Helekoptél1
Rosalia Benmaho	
Lunig hen 1949.7
Peter Benmaho	
Hen di Labi way Naghéban hen Baléyni.11
Tomas Charchar	
Hen Natéyan Ama15
Gloria Baguingan	
Maid Adi Halémén mo Datan Uswila.21
Peter Benmaho	
Hen Émmégyatà25
Rosalia Benmaho	
Hen andi Émmégyatà.29
Tomas Charchar	
Dokompon As Gaggatong say Apoy.34
Patricia Gamonnac	
Amode Nalligatak.38
Patricia Gamonnac	
Pilipino.42
Helen Madrid	

Nàdagan Hen Helekoptél

Ad namenghan maid doktol ahto ad Matongnin.

Gapo ah hamhamà hen andiday papadi an dita-aw way eMatongnin, hemhemàda way man-anap ah doktol.

Ah Father John hen padi hen hiyadi way tempo.

Netongpo ya nalaeng way doktol hen indahana way ah Lim hen ngadanna. Laylaydén hen tatagu hiya gapo ta nalaeng ya gapo ta epailana tottowa hen layadna hen aminay tagu ahtod Matongnin.

Gapo ta nalepet hen andi danan ag-agahan ya ammag dual di masaket ah enag-agaw, dada ag-aggagén way mangamma hen dakdakkal koma way ospetal. Dada panadén hen masa-adana te nesagana amin hen awayna.

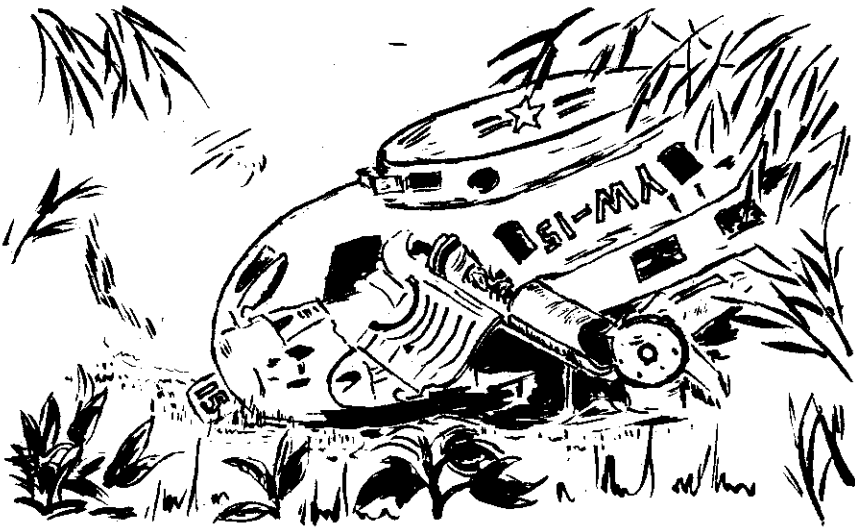
Ah Doktol Lim, émméy ad Manila way éméy umala hen andiday mausal way miyamma hen andi ospetal way kadualanat samento. Gapo agé ta laydéndà way magolpe koma way mehàyat ta mamengpenghan, andaat kontakén andi dakal way

helekoptél hen soldadun di Malekano. Yadi hen kadakkalan way ummale ahto ad Matongnin.

Hen andi Abrel 21, 1971, lummigwat andi helekoptél ad Manila. Angkay nandissa-ag ad Bagabag, nilugan ah Doktol Lim. Netongpo ya wadada Juami anda Doming ahdi. Andaat ekatén aw miluganta-aw te annay géppiyana ah éméyha ad Gawa. Andaat tottowa eman manlugan.

Bummatangan hen hiyadiy ag-agaw yag nawéy tottowan di helekoptél. Daã manbab-ayu ad Donga hen hiyadi. Tenatangadni ad udu yag dan ngapngap ya da omasok andi emotna. Gapo ta miid inil-ilani ah helekoptél ah da omasok, ekatniyén pakay lawaha ta éméy kaman ahna. Penapallemohanni inggana ah nalemoh. Yadiyat agé yag ammag bigla way nansaldeng hen éngégna. Dani haddéhaddén di mambangad yag maid. Dani ekatén ngoto ay agéha ya adi mambangad a. Kaman paat dillu an nàdag a hen manmanmào. Yadi way na-awni tot-owa ya ekatdeén nàdag. Nàdag ano hen andi battan da Tomòdaw an

Poleg. Yadi way imbagadadi, hen pés-éy-o
hamham-én wat napo-olan, a, hen andi oplano.
Kaman-ani tottowa mananhan no nokayda hen nanlugan.
Pega paat way inhugdayanda hen ngadan da Juami
anda Doming ya ah Doktol Lim ya ammag nambiliñ
hen balà te hen ekat-oh hamhamào wat natéyda amin
danaddi. Gapo ta kadùalan hen da nàdag way oplano
wat andag da napo-olan, ekatniyat nog andag naghéb
da Juami ya andiday ibana.

Ammay, a, te yadi man way nàdag yag nadadà-
anda peet ano hen andiday uswilaat enalestoda way
da manlapdù andiday tatagu ad dal-ém way ammag
tenagpenan hen samento. Andag kaman manlapdù
an dida te hen ekatdaat bumtà hen andi gasolin ya
mapo-olan hen andi oplano. Ah doktol hen
na-amdanan hen hiyadi wat angkay inighadda ya ammag
da maéh-éhha hen bùbuohna wat ekatdeén, àw maid
aytoh tatagu, a. Enatatéyda wat ényéyda ah klenekna.
Ah Juami, naptén hen poalna ya ah Doming, wadadan
hen-ak-et way bigadna. Hen matada ayat nasab-okan
ah samento wat anda kagég kaman nabbulag hen
hiyadi. Dual di tatagu way ommablat ad Gawa hen
hiyadi way labi way i nanginyadug anda Juami ya
ah Doming.

Hen hiyadi peet way labi, natéy ah Doktol ngém
inggana hen nawakas ya anniyat damagén ah babléy.
Hen yadi way nabigat, ammag kaman palanos ad Gawa
ya manhih-iwal agé di helekoptél way da malpo ad

Manila. Innalada amin hen andiday nadisgalasya wat ényéyda dida ad "Clark Air Base" hen andi ospetal di soldadu. Da tot-owa malemoh hen andi oplano yag dani ekatén, anooy lawa ah Doktol Lim, nokay lawa hen kasen mangil-il-an an hiya. Da Juami an Doming wat niyuspetalda ad "Clark" wat nadalosan hen matada.

Hen hiyadi tot-oway natéyan Doktol, dualda way nankela. Dualda way da naténatéy ah tatagu ngem maid awat nadi. Ulay tot-owa anam-ama way adi dan ibil wat nanluluwada hen hiyadi. Kaskasen eman hen andiday nabayag way pasentena. Ammag dual tot-oway tagu hen nangenlangdu an hiya. Tàén no natéy ah Doktol Lim, entoloyda dillu andi ospetal wat angkay nalpas, empangadanda hen ngadanna ta waday da mammamma-an an hiya.

Andi ay helekoptél ya ammag nampépénnat hen andi kolso ah kamanay ag-agaw. Ammag innalan yanggay andiday soldadu hen impoltante yag penolegda. Pega paat way empalubusda hen tatagu

way umala ah laydénday alan ya kamanda tot-owa
luyawan hen tatagu way manloket andi oplano.

Hen hiyadi way hibatnaat éméyta ay hen
babaléyén wada hen helekoptél. Enammaanda ah
agaban di tapena, langtay di tapena, kengkeng di
tapena, sentclon di tapena, hahablotan di tapena,
to-od di tapena, ya inyatépda way tapena. Ammag
ilan ay hen andiday palten hen helekoptélén
hemhemma hen yadi way nepasamak. Kaskasen no éméyta
ad Gawa ta ilan hen andi anongoh hen oplanuwandi.

Yadi hen nepasamak ad Gawa way ammag is-istolyan
di tatagu ah kamanay bulan.

Lunig hen 1949

Hen andi tawén hen 1949, mabilangan ah duwan polo ya opatay tawén ingganad uwan, wada hen napegsay lunig antoy babléyta-awanto. Hen hiyadi way tempo wat enong-a-ani ngém da-an-o maliw-an hen nepasamak. Da mà-algaw hen hiyadi way tempo, ini-inggaw-ani ah baléy hen baléynid Agayam. Haén, andi pangolwà way bubae, ah Ina ya anat ah Tomas. Da-anin ub-ubun ya iluginat abé hen baléyni way manwawéd. Anà anmag nakodyakodyawan. Ammay tay hen yadi way tempo, olhe pay laeng ah Ina wat henmagtò ah dala ya inéh-éhhana dani way nanawat. An-aniyat ma-among hen andi po-on hen buwa way inmulan Ama hen apidangni. Hen andiday a-anà oletao way Limundu, dadan a-agal. Ah William way pangolo, dana pagohon hen andi to-odda tay yadi ano hen da mangelwawéd hen baléyda. Ah Agyam way enawdina, dana abé soplatén ah Inana ah baléy tay hiya ano abé hen da manginyuhaw

hendi baléyda. Hen andi pattò hen lunig, ammag marketlong ya man-asok hen aminay kabilibilig gapo hen andiday géday. Nansaldeng hendi lunig, ammag mandungelat hen aminay kabilibilig.

Hen hiyadiyay ag-agaw, lonayda hen da inméy ah ennayana. Ah Ama, ini-inggaw ad Tabangaw way payawni hen hiyadi way ag-agaw wat yaton henaphapetna way nepasamak an hiya. Daà mangab-abang hen payawnid Tabangaw, magat abé mantòtòadà ana-at manlùbub hen abang tay hen ana-at daà maulaw.

Yaat abédi ya dana epegsapegsa ya anmag manbéngég hen lotta. Anà ah hamhamàowén, ay anmoh pe-et lunigto? Ya dà kéngékéngén way pomaud hen abang. Anà amin ag nàpat tay da mihépyahépyat hen danum hen payaw an haén. Yaha hen nepasamak an Ama.

Ah pangolowan way Malanta, éy nanidù ad Baléy wat yato abé hen istolyana. Daà manidù ad Baléy hen hiyadi way ag-agaw, magat abé mantòtòadà. Anaén kamohto? Ay anà anda maulaw? Yaat abédi ya dana epegsapegsa an-owat ananén ammoh peet dan lunig? Ya palalo hen égyat-o tay idi tangadê hen andi nandédémang way duplah, kaman paat manhibatda. Naégyaégyatanà. Ustoy daà lomayaw hendi ini-inggawà, neplég hen kaman dalian way bato ya an-owat ibandù way managtag. Hen andi da manidan way bünag ah pédag, an-og ena-ahhopan tay dà ananén, Aténkay mo anmag magday antoy dalan ya metapeya mo? Pegpega paatay binmùnagà ah pédag ya anat umun-unnuyna hen danag-o Inméyà ah uma ya dà

anan an da ahawà ya andiday tatagu way inu-umbun ah abongniyén, Ayéwat initényu hen antoy toloday gadiw ta manganta-aw unna ta anta-awat matéy amin. Yaha hen nepasamak an Malanta hen yadiy way lunig.

Hen nansaldengan andi napegsay lunig, wéhdíyén da komanetég way manélhég ah to-odna tay aminay to-od hen hiyadi wat dinum-angda hen lota. Unig hen toloy ag-agaw hen danan lunilunigan ngém nakapsot.

Hen hiyadi way lunig, maid mepadongana tay manlugi hen kaongà inggana ad uwan way enmam-amaà, maid dinapon-o ah napegsa way lunig ah kaman andi lunig hen 1949.

Amin way manad-an anda anam-ama wat maid haphapeténda ah napegpegsa mo hen andi lunig hen 1949. Tay hen ananda, yadin kapepegsaan tay amin way lota ahto ad Balangao wat dakal hen nanbalewana. Ulay abé hen danum kaman hen andiday bubun wat lonay di linémnéd gapo hen yadi way lunig.

Hen Di Labi way Naghéban hen Baléyni

Daà man-in-in-inéþ hendi Dessembér 13, 1972 ya nanlehang ah ingà hen da mangaleyén, apoooy. Angkay tot-owa nanlohyaà daat gumilab hen diplat hen di mamang hen a-appoyanni. Yadi ya nan-ongawà ya nanhawil-oh otteng ya dà lapdu-un ah ahawà tay binmangon ngém anmag dan letaletag.

Ka-aser Apudyus, maid na-atongan an dani hen di da maya-aya-aya way apoy. Ustoy ginumhad-ani ya nanliwéhat hen di apoy ah tabbongan. Angkay hen andi dit-al dana elapo way gumilab, kaman abé hen di dengdeng.

Angkay hen otteng ammag palalo hen agalna tay nadangdangay télén hen di ginumhadanni. Kaman abéh ahawà-at dan agal hen di nangil-ana hen di da maghéban hen diday amin way masapolni ah baléy.

Binmangonda amin hen diday atögongni wat wahdiyén dan ongaw. Hen diday tapena dadaat ighad di kok-owada tay dada ano ananén awniyat alana dallu

amin hen di babléy tay nahaghag-én.

Gapo ta maid ekamanay mangala hen diday iningaw ah baléy ni, inméy-ani amin ah uhunna hen di payawat dani aggagén way man-uwaphen di baléy da Ama ya hen di baléy da Pacito way nehag-én hen di baléy ni, ta adi koma paat metape. Angkay dallu hiyadi wav nêdag hen di duway diplat way nan-apet ah baléy da Pacito yah baléy da Ama, nabùyag hen di apoy way kaman bumbaata henematna dallu hen di atép hen di baléy da Pacito ya hen di baléy da Ama.

Ammay tay hiyadi ya inumdahta hen diday tatagu wat paat nahala-an hen di baléy da Pacito. Angkay hen di baléy da Ama un-unuyna tay naghéb ngém paat nighad di tapen hen masapolda tay wadada hen tatagu. Ankay hiyadi way natéy hen apoy, na-among-ani hen di dàol da Apo way tenatagitbal hen diday tatagu way na-among hen ekamanday tomolong an dani mepo-on hen masapolni ya iggawanni. Angkay

amin hen di babléy tay nahaghag-én.

Gapo ta maid ekamanay mangala hen diday iningaw ah baléy ni, inméy-ani amin ah uhunna hen di payawat dani aggagén way man-uwaphen di baléy da Ama ya hen di baléy da Pacito way nehag-én hen di baléy ni, ta adi koma paat metape. Angkay dallu hiyadi wav nêdag hen di duway diplat way nan-apet ah baléy da Pacito yah baléy da Ama, nabùyag hen di apoy way kaman bumbaata hen èratna dallu hen di atép hen di baléy da Pacito ya hen di baléy da Ama.

Ammay tay hiyadi ya inumdahda hen diday tatagu wat paat nahala-an hen di baléy da Pacito. Angkay hen di baléy da Ama un-unuyna tay naghéb ngém paat nighad di tapen hen masapolda tay wadada hen tatagu. Ankay hiyadi way natéy hen apoy, na-among-ani hen di dàol da Apo way tenatagitbal hen diday tatagu way na-among hen ekamanday tomolong an dani mepo-on hen masapolri ya iggawanni. Angkay

nabigat wahdi aymanén da uminyanamot ah ulay
henoha way maetolongda.

Anmag kababainat abé hen hiyadi ngém an-o
ammag da anan ah hamhamàowén kaman abé man an
dida di kaman an dani. Yadi ya anggay hen dà
menpàpàwaan hen hamhamào.

Yadi abé ya tenatagitbalni way enaleén hen
di abongnih payaw hen anmag éy meháyat ta waday
ka-ag-aggaana tay ay laso ma-an pasolagén way
mangammah ullub.

Hen yadiy ag-agaw, éyni binakas ya enháyatni
amin. Tolo ayman way ag-agaw hen nangammaanni,
ma-apat hen di labotna, wat angkay hendi nawakas
hen labotna inméy-ani tay nalpas.

Hen Nateyan Ama

Taposo hen uswela ad Bagyu hen yadi way tawen, October 1963. Dengngal-o way dan saket ah Ama. Bin-en-o way mamattéy ah Ama te sommagiyawyaw hen buuna hen ummaliyana way namisita an dani. Hen algawan tot-owa, ummaleh Leoncio Bulaso way nalpoh babley yag ekatnéén amdan anoh Ama. Hen-algawan agé nanalibunu ah pangolowa way Alipio Marungoy. Ekatnéén, wadan damag way nalpoh babley ngen iggayna ibaga no nokaydi way damag. Anna yanggay mag ekaten amdan ah Ama.

Yadi emméya ad Kiyas way babley da pangolowa way Alipio. Hinib-at-oh Leno ah malket yag nantonod-ani way emméy ad Kiyas. Ah manang Abbanes way sonod-o ammag nan-du-ug hen nangil-anan dani. Daat peet mankela ngen adina paat epadlaw. Nokay hen énnén Ama? Andan ompay ano wat homayata angkay ah wakas, way ekat-o. Nokay hen mapoot hen testno no? ekatna way sommongbat. Egadna pay

lawa hen test anna no manbangada.

Nabigat wat lumigwat-ani. Niyaleh Leno te annag epapelet. Annag tenaynan agé hen testna. Kaman-o paat i-illan ah Ama way nilulunggun!

Inumdah-anid Buntok, hinib-atni da Fullayaw an Elisa way atogongni. Inyaleda ah Amana way amdan. Yadi koma hen ammay ah nangimohanni ngén ana mag émég yat. Bin-én-o dillu way natéy ah Ama te amédna hen ekat Fullayaw way man-aleyén, Olnayényun dalan...Didana mandi.

Bummatangan ah akayyang hen ligwatnid Buntok. Entadég hen lugannid Tobang. Héggéhéggép ah Elsa Foyagan way anat nalpoh babley yag ekatnéén, anii Glory, "condolence." Wat natéy peet tot-owah Ama! ekat-oh hamhamao. Ginéé way da mabégbég hen apeng-o. Ah Miguela Sakyong, iningalnah Elsa. Iggay koma ano ibagan Elsa ta waday énnéé way manalan. Ah Elsa, ekatna no dengngal-o way natéy ah Ama isonga nalakah nangalyanéén "condolence." Ustowat agé pay lawa ta enpadngalna. Dà iyagéhma

way manluwalu ta tolonganà koma an Apudyus.

Inumdah-anid Billig yag enhàbani hen hambagnih tenda-an da Tomòdaw. Anggay hen hempojoy nelòmog way etlog ya hangatnih inégnanan Leno. Iggay-ani makak hen dalan yag nangidém di helangna. Entàdégni ta epabùnag Leno hen buslaet. Matég, bütana hen makotona ta maid agé hen buslaet! Nataynan ad Billig! Ammayat agé te wadan dagélna wat waday nanhèlapnah halang, te lablabiyénni way manalan koma ta idahanni lawan lubù Ama.

Iggay-ani agé makak ta dana epekpek hen pole. Nahébhéban hen helaw-o yag dan pangpanga-aseh Leno ta éméy-ani manpeeng hen andi bawin hen kamenelo. Hahaddénni hen maligtana ta iligwatni koma ngén annag lenablabi way da umudaudan wat iggay-ani nakahalwap. An-anig nehahadag ingganah da pomol-ah ah lota yag inligwatni.

Angkay inumdah-anid Aguggu, entàdégni te umminum-ani. Wadada hen dan a-ale. Mantangadà

yag a-atògong-o way da Onnaw, Coyan, Simona ya
tawwan hen tapena uwa. Nadiyat hen matà way
nangilan dida. Pakay magén iyAlyawandaha yag dà
manmahmah! Anoy Loria, way ekat Koyan. Anniyat
inlubù ah Amam ad din-algaw way Duminggu. Wat
nilubù peet ah Ama, agē! Awni koma ta hommàyatà
paat. Hana anggay, ta intaaw. Baén-a anggay ah

nanalà ah dàda-alna. Anta ka-ase ngén, ay hea ay
ya nokay hen ayam. Yadi yag nahihyan-ani.

Inumdah-ani hen dan halengopngop ad Alyawan.
Adiat agé laydén way homàyat. Lasolaso kay
tot-owan homàyat yag maid ah Ama! Yag bin-ah-o
way man-ama. Yadig ginumhadda da Ina ya da
manang-o ya amin way atògongni. Inumdahà hen
batawani yag nandamos-à hen lubùna hen du-ugni te
apaptaang ah hélag. Hommelang hen inilà yag
madiyahatà yag ah baléy. Ingganah nabigat yag anat
ma-among hen hamhamào way mangaliyén, natéy
tot-owah Ama.

Anà mag matokal way mambangad ad Bagyu way
mentoloy hen uswelà. Umat agéh manang-o way
Lorita. Kaskasen te ihà-an ah Ina way mataynan no
mabual-ani. Ngén ummingal ah Ina, ekatnéén, tàén
no yato, ay anggay-ayuh da umat? Man-etoloyyu hen
uswelayu ta payan lawah nanligatan Amayu way
nan-anap ah pelak.

Dani iwalhi hen luwani yag dani iligwat. Miid adini inidaman. Inidamanniy hamhamànin Ama ya danagni an Ina way nataynan ah babléy. Antoday sosnodni, entoloyda way nanopoltal an dani wat ka-asen Apudyus tenaposni hen uswelani hen yadiy tawén.

Hempoloy tawén Ama ad uwan inggana hen natéyana wat kaman mag ommelah di enayu. No hamham-ê ad uwan, an lawag manlalahyan hen hamhamà te hea ayya, nokay hen ayam? Matéytaaaw amin te anta lawa an tatagu, wat hen antoday da mamangpango way matéy, kaman paat anda an epangpango hen henlomota ta antaaw umunud no waday bilin Apudyus ah mangaliyén umaleayu.

Maid Adi Halémen Mo Datan Uswila

Hen andi ma-atlo way tawén-od Lubuagan hen andi 1965, wada hen napegsa way bali ya udan, wat nagdanagdayda hen kolsa. Unig di toloy duminggu hen nalekpan hen kolsa. Hen hiyadiy tempo, ad Ballig hen da engwan hen da mepaw-et an dani ngém maid mabalin tay napokokda hen talak.

Toloani way ininggaw hen éhay kowalto. Haén, ah Tomas Daldal, ya ah Juan Badkong. Yadi way ommagginawa hen andi bulan hen Oktobél, ilugini way madanagan. Ilanni hen bégahni ya ammag ak-akettoy way télén wat hen enammaanni, an-ani dan héphépag. Maid abé amin hidhidani wat an-ani ammag kaman baka way dan hemhemot ah ahin. Yadi man way tég-angay matapos andi bulanandi, ananni way mantatagétbalén, wahdi éggayén enatekapna hen baolna ta ilantao mo waday nelaktaoh netatalo, tay maid polos anénni. An-aniyat abé mantatagétbal mo heno hen ekamanni. Anniyat mantatagétbalan,

ananniyén, un-unuyna ménat no pandisal hen data-aw minyak-akketan way menlao wat madmadnéy ménat. Wat yadi tot-owa hen enammaani. Andi pés-éy ya pedwan hen ag-agaw, balangnan dani hen éméy lomaoh pandisal. Hen petlon hen ag-agaw inlugini way manhulhullig mo heno hen lomaoh pandisal. Ananyu ngatéén pakay? Haén, hen hiyadiy tempo, nalmu hen bain-o. Tay hen hamhamáo kaman paat anan hen

tataguwén ammag baknang paat danahha way andag da lomàlaoh tenapay. Ulay koma no adig mepapahig hen dani omal-a-al-antay hiyadi yanggay hen bekéry. Mo mangan-ani abé, man-éné-énéb-ani tay wadadan ininggaw ah balin hen kowaltoni way eKalinga wat da-ani bumain.

Ananyu ngata abéén, kape hen dani iyegop hen tenapay. Baén tay tenten way danum. Yadi lawa hen dani iyeg-egop. Mo éméy-anih uswila-an, ammag mamato ayén palalo hen henang-o. Man-c-olawà abé hen dà manlanglang-an. Ammag yadi yadi anongohna yag an toloy pesitas hen pelakni way nehàba. Ananni abé way mantatagétbalér, Aw adita-aw mangan ad uwan tay labiyat éhéd ya malengaleng hen henaang mo masséyta-aw. Yadi way nadhém, anà lawag dan em-e-em-em yag pemmaway. Yadi hen rangil-à way anta peet ag adi masséy no datan henaang. Yadi way pemmaway, éy-o enlao hen andi anongoh di pelakni ah tenapay way hiyadi hen enanni. Hen hiyadiy ag-agaw, sigulu enpahpahmà

Apudyus an da Tawalan way soldadud Bulanao way palalo hen ligatni, wat enpaw-etan dani ah begah. Ammay abe tay hen hiyadiy tempo, maid nagnagday hen battan hen Lubuagan ya Bulanao wat yadi hen nenpaw-etan da Tawalan hen begah way enaenanni. Pegpega ya naloktan hen kolsa wat enmaleda hen nepaw-et an dani.

Ad uwan, kalkalon dayu way dan uswila ya emey hen sabaliy babley, masapol maka-an koma hen akés, kolenot ah iba, bain, ya egyat tay yadi hen nangnanglunah mapaligatan, kalkalo mo wadata way kamana ah kenmampo.

Hen Émmégyatà

Istolyéê hen na-ammaan an dâni hen

nambiyahiyanni ad Billig hen andi al-algaw an da Balangtad.

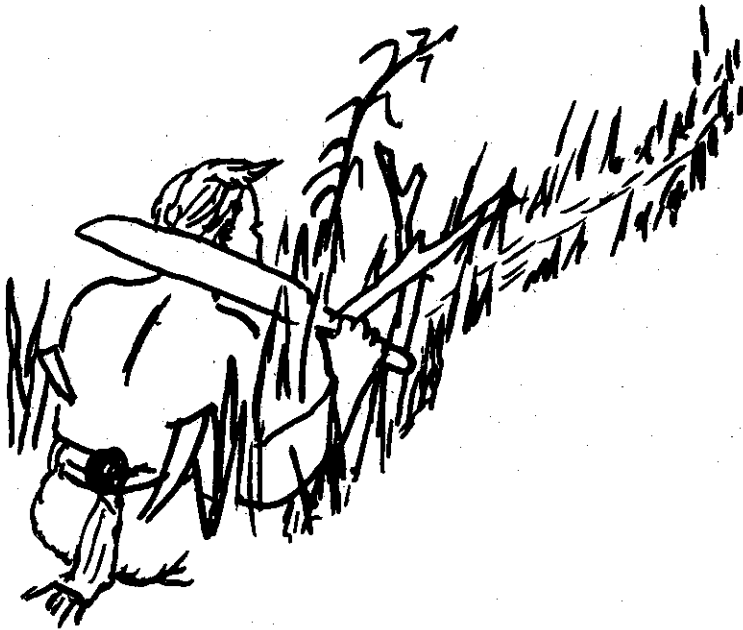
Ad namenghan, maid kampo ad Liyah. Aminay manbiyahe ad Billig wat ad Adâlan hen dada umiyanan ono anda da taloson ad Billig. Hen tapen di manbiyahe, anda kagég da umiyan hen dalan no madhémanda.

Andi pegwan hen nambiyahiyà ad Billig, an-anig dual way émméy. Ah Balangtad yanggay hen am-ama way ibani ya hen adi aliw-an, da Apetta way hin-ininna. Tawwan uwa hen tapetapena way danadi te an-anig nanhenambà ah ungunga ya inin-ina. Anggay ampay ah Balangtad ah am-ama.

Naladaw hen ligwatni ah babléy. Inumdah-ani ad Al-alangén yag nadhém. Waday da eman ekat hen tapenaén umiyan-ani ud-ay ad Adâlan. Songeldaat hen tapena way andi ano bawéy ad Al-alangén hen

umiyannni ta metot-olod ano. Da kagé pomole
amin wat ammag amdan di mata.

Wada-ani man ad Al-alangén, maidat agé hen
andi ekatdéén bawéy te ammag nepahapah peet ad
namenghan. Anda kagé an pommasolag way ommamma
ah bawéy ya enatpanda lawa ah tubu. Yadi kagé yag
enap-apanih kapote ya kaman-ani saldinas way
inémbeg. Andiday ungunga te naungaungalda, kamanda
petà a way nasséy. Ah Balangtad ya andi tapen di
manad-an, da-anda masséy. Yadiyat agé yag ah

Balangtad, innilana ano hen nawéy ad dumang way dakalay buslaet. Hen ekatna, no adi ay tatagudi, kalangat ano. Da Apetta, dada bangonon andiday ungunga way nanasséy. Ekatdéén, bangon-ayu aya! Ay an-ayug mamasséy an naha hen anrayan hen busol way nawéy! Dada emar umuwao hen andiday ungunga way bumangon. Ilà ay tottowa ya ammag wahdiyén mantotlood ah égyatna. Ayyua-ani lawaanto, way ekat Apetta no nokayha. Wahdiyén miid innilanah ammaana. Kaskasen agé te ilà ay ah Balangtad ya kaman nattagal way mamnat hen andi kolsa ah away ya imbabangngabangna hen andi nawéy. Yadi kayén am-améd hen tottoodnih égyatni ya dadan kela hen andiday ungunga. Hen ekatni wat ammag wahdiyén éméy ah ayana no heno hen umat. Amdanay télén hen danag Balangtad te anggay hiyah am-ama yag hiya a hen kaman mangi-ila koma an dani.

Annig hahaddén di umale te hélag agé hen yadiy labi wat maila no waday nawéy. I-illani di

nawéy ta heno ay anodi yag an-anig omahbu.

Nabavag a hen mamannédanni. Ayé ngay lawa no anda an ekatén awni ta andita-aw ibùnag no masséyta-aw, way ekat di tapena. Aw, banig ménat, way ekat agéy tapena.

Annig inidaman di égyatni yag ammay te na-awni ya miid nepasamak an daniyandi. Ammag solet tottowa hen naka-anan hen égyatni. Ay nat-én paat anà hen andi dan palamag ah luyawan. Yadi way na-awni way ekatdéén masséy-ani ya ammag naol-olemattang di nasséyanni te naégyatan-ani ampay.

Yadi hen na-amman ya ammag hamham-ê aydi ad uwanén daà ma-im-imes te ulay peet maid égyat no nangégyat hen iba wat anta agég émégyat.

Hen Andi Emmégyatà

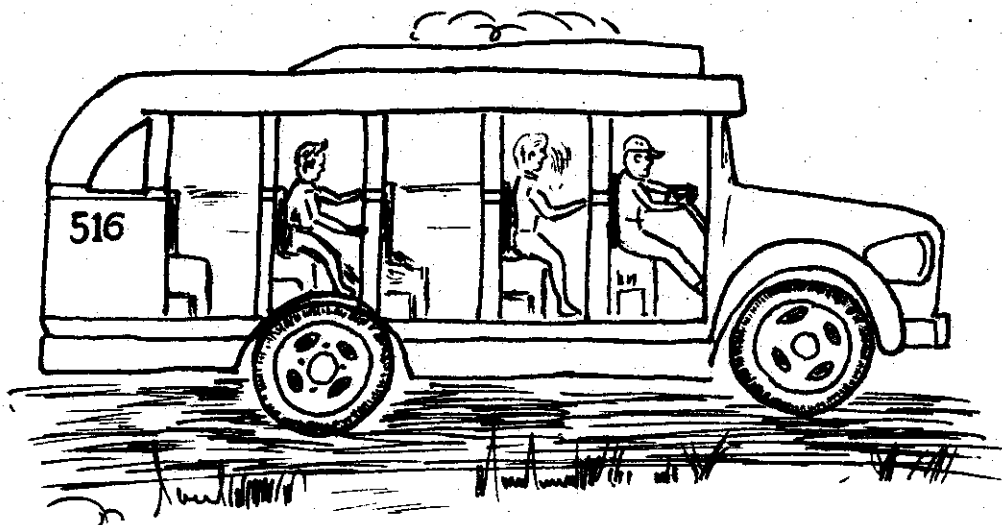
Hen namenghan wada dillu ano hen adi laydén hen iBatwagan hen eMatongnin. Hen ekatda, wada ano hen enamaan Magiwaw an dida way yadi hen laydéndà way ibalés ah balangna way eMatongnin koma no mabalin.

Hen andi 1966 way dà man-uswil-an ad Lubuagan, nampangahàyatà hen hempolo way ag-agaw way semestlal bakasyunni. Hen nambangdà ah uswila-an dual-ani hen andi ehà-an way Dangwa way talak, ngém pahigda amin iPinokpok an eTaloktok, kadualan an dani hen andi iBatwagan way inmale ad Buntok. Anggayà ah eMatongnin ah niya-ahlang an dida. Netongpo agé ya ammag maid paat inilà hen andiday tatagu way ibani, anggay yanggay hen a-aleda ah elasin-o way yadiy babléy hen babléy danadi way tatagu. Ammay hen andi talak way nanlugananni hen andi ligwatna wat dada amin mantatagépbal hen andiday i-ibà, ngém an haén, anà ammag gumiginnang

te kaman paat adida uminbibilang te ulay no
metagepbalà an dida, anda ammag adi man-ale. Wat
hen yadi ammag laweng dillu hen dà manhamham-an.
Angkay yadi way nepadong-ani ad Ampawelén way
hag-én ad Batwagan hen tég-angay mangggawa, ammag
binumtà hen andi luwidan hen talak way nanlugananni.
Yadi yag nantalibunuda ad Buntok ngem maid mabalin
ah mangiryale ah luwidan ta manokatda hen luwidan
hen andi talak way nanlugananni. Andaat age
mantalibunud Tabok ngem maid age mabalin te wada
age hen nagday hen battan hen Lubuagan hen Kagalwan.
Yadi ya napnek-ani way nanlugan. Lommayawda hen
andiday tapena way waday iniladah ayanda. Yadi
ya anda ammag dual di da umaleale ah iBatwagan way
manaludsud no heno ano hen babley-o.

An-owat ekatén, pakay? Andaat istolyeén hen
andi napasamak ad namenghan way an Magiwaw ano,
pommatéy ad Batwagan ya ammag maid balésna. Wat
hen laydéndà ibalésda koma ano ah balangna way
eMatongnin. Dà lawa ek-ekaten, Ilokanowà ngem

looh-owat dillu imbaga hen andi éhay iBatwagan way
haén wat eMatongnina te senaludsudna hen andi
nanluluggananni. Angkay hen andi nimbag-a hen
andi babley-o danaat itugun hen andiday tapena way
iBatwagan way eMatongnina. Wat hen andiday
banaballu way iBatwagan hommag-énda amin an haén,
ummaleda hen andi hawang hen andi talak way
nanluluggananni. Hen andiday tapena way anam-ama
way waday bangidna, liniubda hen andi talak yag
dada ek-ekaten, aya man, ngém hen andiday
banaballu dada ekat ah aleda way ma-awata way
maid ekaman te adi gumhad. Ekatda ménaten adi
ma-awatan hen andi aleda ya ma-awata-at te wada
hen gag-ayyum-o way iBuntok way nangen-ale hen
padong hen aleda. Angkay yadi ammag maganah hen
ekaman hen pogpog-aw-o way manluluwab te palaloy
égyat-o, ngém an-o ammag da ippal ta adi koma
melasin way daa égyat. Tawwan no enlasinda
dillu hen andi apeng-o way daa égyat te ammu
wat nab-én hen apeng-o. Hen hehemma-o ahdi,

mateyà dillu wat no waday mankote ah éha hen
andiday banaballu way ini-inggaw hen andi hawang
tenoyok-owat di éha hen andi gipan-o yag ginumhada
ta ammay ah ekaman-o way minyusal hen andi gipan-o
ingganah mateyà, te maid dillu inilà ah
manginyapeta. Te vlay no henoh aya, mateyà dillu.
Ammag yadiyadi ya anda ammag da umaleale hen
kaiBatwabatwagan way mansas-aludsud an haén, no
heno ano hen babléy-o. Kaskasen hen andi nadhém
te ammag aw-awniyén, iBatwagan way mangila ya da
lawa ano mèttagtagéppal an haén. Ngém an haén

an-o paat ammag i-illan hen andi limada no waday lomapo, ta manongad lawa hen andi adi maila way usalénda.

Anà ammag da-an masseý hen andi labi te palalo hen égyat-o ya an-o ammag hahaddén paat hen ekamada an haén. Ay nat-én hen andi ekaman hen nablay way nanagtag hen andi ekaman hen luwab hen balo-ong-o. Ammag yadiyadi inggana hen andi pommaway. Manà paat ménat bummunag hen andi talak, penatéyda haén, ngém gapo ta an-o ammag enanohan way da-an bummunag, maid enkamanda.

Palalo hen andi yaman-o an Apudyus hen andi pommaway te ulay no yadi ah hamhamàda an haén ammag niyaw-awan. Hen andi pommawayandi inyalen hen talak padi ad Buntok hen andi luwidan way nanokatda hen andi luwidan hen andi talak way nanlugananni. Egad paat naligwat-ani ya anat omammay hen hamhamào ya kaman paat na-among di lenawan hen adal-o. Naka-an amin hen andi nan-inahlang way égyat ya aningalngal ah hamhamào.

Dokompon As Gaggatong Say Apoy

Ay iggawak ay komatlo nasawalan as sàan say tawonko, tenaynan dakami say buluy atda tolo balan-ogay sonodko. Umuy nan-ani payaw as Ina. As Ama ummuy ad Polag. Mamatok pon inapoyak say dolpong at insol-atko say nilonogay isna. Imbagak atda inggaw toloy balan-ogay sonodko way iyadugyu say isna ta iyak mangassang ta kanontako. Silalayadday nangiyabun tay pionday mangan ay man-umisay bunga sana. Panos say ummayawak ya innalan inggaw opat tawonnay sonodko say paol. Innintognas say dolpong at indutlongnas say gulunay otop buluyuni. Polson pon atyan manongna naasna at say otop ginomngot. Siiibilday namin nakosyaawan. Dingngol pon inggaw kalobbunni say pingakda lommogsaday mangila no paman. At namnotwaana atay nangilas say otopni gumilgilladung. Hangkolisay amkon sàon. Kananay ganasom, tay andi nasgub buluyyu. Otapok at say buluyuni tay anna

gangganasok ay mangalas da nadiyongay kassang ta
andi migabgab-ol say asoknay umuy ad langit.

Namilpilakay kamà ippon kosdolko. Nan-alloosak ay
mantaknangay kassang sadi at ginanasko ummayaw way
umibiibil ay kamà antaoley aso. Madanaganak atda

anak tay maag ta masgubda no adida nakaawid.
Komatamak atya bummallo angosko mangilan didas say
poon iyogay ay manaltalotoy luwada. Gapos say
amoday ogyatko diyakpon makaskasmok as kook.
Bobottogok gaylawa da inggaw sinnus-ay kalobbonni
dipun ummuy appayaw way mangngat ay apoy ya
sibubuggaday man-ayag as kasalakda. Kagogwan pon
say nasgub ay otop, dumanatong da tagu nalpò payaw.
Ummaduday mangngat ay sekol sadi kon didapon
kabiilan tay tommaog naas say apoy. Impadasday
ulogda mangintoddak atda alekamonni kamatda, ulos,
banga anda pinggan kon akettoy da nilogsad tay annay
dipon kassikadan say atong apoy ya nallitubuna say
buluy. Sinalakanda da inggaw mangadug ay buluy
attokgongni ta adi umuy say apoy.

Sissiyagay gumilgilladung say sugub at
dumatong as Inay maang-angngosanay nalpò payaw ay
naayugan ay sekol. Inimosnan dakani no annon
buluy ni maaggay naskolan ya annakani man-adug.
Imbaganin siya say annunay nakwa. Maleknanay

umogyatkani ingolan dakani at inambalun ay
nangimbagay adikayu madanagan anda umogyat tay
dokompon as ginagalayu nakwa sana. Dagupontako
da illogsadday alekamontako ta ilan no awad
mabalinay man-idungan as say buluyda kalubbun
nanna. Masdum ya dummatong bus as Ama. Natokal
ay nangilas say buluyni ummolsang. Inistolyan da
inggaw umali tommolong say annonday nangimpasdas
ay nangngat ay sekol anda aminay kengwada ta
adi naskolanda adaniyay buluy. Nansalamat da Inan
Ama say dokolay tolongda ta no miidda niippon aket
as nilogsad atda alekamonni anda nasgub da
adaniyay buluy.

Amode Nalligatak

An-iyamanak assay saklepisoyu way nangimpauswilan saon ay elementali. Atyan ho mabalin ta anosanyu buspigay ay angaston saon ta antoloyak ay saiskol. Giginong as Ama at panos pun kanana, "Layadko man, anak, kon ilam da balan-ug ay sasonodnowanna, ippon lumbunda. Talokta no adiyak gubli ay Amayu. Anosamgay guminong ta awad ay kabalinanna asi kaat an-uswila." Mikaib-ibilak ay nangngol say imbagana. At kanak inyakla antinda kapi ta balang makaugpunak as ulugko iyuswila. Nalyad ay inogodko hadi kon mailak ay madanagan. Kanana, "Mibulunka atda omoy ya ammaam tay oni ya awad maipasamak an sika as say dalan."

Binokodko hay tolon salup ay kapi at illigwatni omoy ad Tabuk at da inggaw bulunko. Kagwan ag-agawni way analan ya, anuy! ummal-al anda binomnal da sokek. Miid enin inggaw lumibolibok ay udan nasoyopak ay lawas dalan.

Idakodakoyko wat inumdasak ad Tabuk. Annay
sumaalkani ya nampop-olsanday kapini. Sintotlo
pisos amin say sinsalup. Gama ta sumillatokak
assay inugnak hay siyam pis-il ay nginan kapik,
gapo ta amodpay'da tagu umiila naimimisak ay
lommayaw. Sissiya ay angngangassiitak ay miimis
at inabotko at say usay bubai. Kanana ninno siya
hay imisak at maag pege naimis. Nansaldanni di
mambagbaga at inimusna no awad gammok as malyad
ansausgal tay ansapol kano siya. Allaba anda
ampolinsa kano at da lumbunda simpolo anakna say
siput ya nasawalan as limay pisus say labbunay
binulan. Intelesaduwak ay imbagana hadi tay kanak
ay anna atpay say mangal-an as iyuswila. Imbagak
ay an-anapak as mekelabbuwak no piunak.
Nang-iyabunna at intallayak ay dokolay buluyda.

Ay iniggawak an dida dokomponge allaba say
impakwada kon amin da siput ay buluyda. Amin ay
kook, guguwaldaanak ay inggaw mad-anay apoda.

Masapol kano ay adiyak pon man-illadu atda kook
anda diyakpon makain-innangu atda anakda.
Manullakok ay ge binangonak at ay mangkopya inggana
maas say kakan no labi. Adiyak pon makaap-appot
atda makwa kon inan-anosak ay iningaw an dida
assay andu way bakasyun sadi ta agayaok as
iyuswilak. Inusalko say labbok hadi sinomlek ay

saiskol kon dipon ummanay at no miid uswilani
inyak pay nakalabbu atda iGawa. Inkalkaligatak ay
nallabbu nambayadko inggana naasak as say saiskol.
Adiyak pon makaskasmok assay amoday napalabas ay
nalligatak kon ay sana ay napagasatanak lommamlam-ay
say mataguwak. Malagsakan amin as Ama.
Idayawdayawna ge say nangilumidyuwak ay uswilak.
Ay sana makatolong at da balan-ogay sonodko ay
uswilada ta baling maadalda ta makaslekda at da
nabab-alu sipot.

Mga Sariling Karanasan

Inilalarawan ang aklat na ito ang mga pansariling karanasan ng mga may-akda tungkol sa lindol, sa pagkabagsak ng eroplano, sa pagkamatay ng ama, sa pagkasunog ng mga bahay, at tungkol din sa mga ibat-ibang nakayayanig at napakahirap na pangyayari na kanilang naranasan.